

9. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: підручник для студентів вищ. пед. навч. закл. / С. О. Сисоева – К.: Міленіум, 2006. – 346с.

10. Black J., Mendenthall M. Cross-cultural training effectiveness: a review and a theoretical framework for future research / Academy of Management review # 15. –1990. – P. 113–136.

REFERENCES

1. Andreev, V. Y. (1982). *Évrystycheskoe prohrammyrovanye uchebno-ysledvatelskoy deyatel'nosti*. [Heuristic programming of educational and research activities]. Moscow.

2. Bepalko, V. P. (1989). *Slahaemye pedahohycheskoy*. [Components of educational technology]. Moscow.

3. Hershunskyy, B. S. (1996). [Methodological problems of using computer technology in education and pedagogical science]. Moscow.

4. *Entsyklopediya osvity / Akad. ped. nauk Ukrainy / Hol. red. V. H. Kremen* (2008). [Encyclopedia of education / Acad. med. of Sciences of Ukraine]. Kyiv.

5. Klepko, S. F. (2006). *Filosofiya osvity v yevropeyskomu konteksti*. [Philosophy of education in the European context]. Poltava.

6. Naydonov, I. M. (2004). *Bolonsky protses: kulturolohichni paradyhmy*. [Bologna process: the cultural paradigm]. Kyiv.

7. *Natsionalna stratehiya rozvytku osvity Ukrainy na 2012-2021 roky*. [The national development strategy of education in Ukraine for 2012-2021] / [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu:

<http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

8. *Osobystisno oriyentovani tekhnolohiyi navchannya i vykhovannya u vyshchykh navchalnykh zakladakh: kolektyvna monohrafiya* (2008). / V. P. Andrushchenko, N. Divinska, B. Korolov; za zah.red. V. P. Andrushchenko, V. I. Luhovoho. [Personality oriented technologies of teaching and education in higher education: collective monograph]. Kyiv.

9. Sysoyeva, S. O. (2006). *Osnovy pedahohichnoyi tvorchosti: pidruchnyk dlya studentiv vyshch. ped. navch. zakl.* [Basics of pedagogical creativity: the textbook for students of the University. med. proc. zakl.]. Kyiv.

10. Black J., Mendenthall M. Cross-cultural training effectiveness: a review and a theoretical framework for future research.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ГРАБОВСЬКА Ірина Леонідівна - кандидат педагогічних наук, докторант Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України.

Наукові інтереси: крос-культурна професійна підготовка майбутніх фахівців художнього профілю.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

HRABOVSKA Iryna Leonidivna, Ph.D., doktotant, Institute of vocational education and training of National academy of pedagogical science of Ukraine.

Circle of scientific interests: cross-cultural professional training of future fine arts specialists

УДК: 37(09)(477.52)

ПОХІЛЬКО Олена Вікторівна – аспірантка кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка e-mail: mardash@mail.ua

РЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ Ю. СТУПАКА У ПРАКТИЦІ ВІТЧИЗНЯНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Глобалізація суспільного розвитку та світові інтеграційні процеси актуалізують значення традиційної освітньої культури, збереження національної сутності українського народу. У цьому контексті на особливу увагу заслуговує наукова систематизація теоретико-педагогічних ідей та узагальнення досвіду діяльності вітчизняних діячів минулого, які внесли свій вклад у пробудження національної свідомості, розвиток передових педагогічних ідей, піднесення громадянського й патріотичного виховання молоді. Серед українських вчених-педагогів ХХ століття достойне місце належить Юрію Петровичу Ступаку – педагогу, вченому-

літературознавцю, фольклористу, краєзнавцю, мистецтвознавцю, автору численних наукових праць з історії педагогіки та етнопедагогіки. Присвятивши все своє життя просвітницькій справі, він залишив значний спадок, що охоплює численні теоретичні і методичні напрацювання, варті впровадження в практику сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні науковці приділяють належну увагу проблемі актуалізації педагогічної спадщини видатних зарубіжних і українських діячів. Вітчизняні дослідники зверталися до питання екстраполяції елементів прогресивного досвіду американських вчених К. Роджерса, П. Фаренги, Д. Холта, німецьких – Т. Спіглера, польських – М. Будайчика, Н. Зелінської та ін.

У цьому контексті привертають увагу праці Н. Бочкарьової, Ю. Корнейко, Л. Рубан, О. Титаренко та ін. Проте, якщо в порівняльно-педагогічних дослідженнях аспект можливості впровадження продуктивного педагогічного досвіду є обов'язковим, то в історико-педагогічних – він представлений вкрай рідко. Зокрема, до теперішнього часу не існує розвідок щодо актуалізації педагогічних поглядів Ю. Ступака в сучасному українському освітньому просторі.

Мета статті – виявити шляхи реалізації педагогічних поглядів Ю. Ступака у практиці вітчизняних навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Життя Юрія Петровича Ступака (1911–1979 рр.) тісно пов'язано з Сумщиною, на теренах якої він працював викладачем української літератури в Охтирському педагогічному училищі, пізніше – завідувачем кафедри в Конотопському педагогічному інституті, Сумському державному педагогічному інституті імені А. С. Макаренка, викладав у Глухівському педагогічному інституті.

Наукові інтереси Ю. Ступака охоплювали літературознавчий (зокрема, шевченкознавчий), методичний, історико-педагогічний, етнопедагогічний, мистецтвознавчий, краєзнавчий та бібліографічний напрями. Членство в науковій раді Інституту літератури імені Тараса Шевченка АН УРСР та Спілці художників СРСР стали свідченням його значних досягнень та визнання серед наукового та творчого товариства.

На глибоку пошану заслуговує також діяльність Юрія Петровича як журналіста (його систематична співпраця не тільки з регіональними, але й республіканськими та всесоюзними фаховими виданнями і засобами масової інформації) та активного громадського діяча (участь у роботі Товариства «Знання», Товариства охорони пам'яток історії та культури, Товариства любителів книги, Сумського міського університету культури, будинків народної творчості тощо).

Широкий діапазон наукової та просвітницько-педагогічної роботи Ю. Ступака дозволяє виокремити такі основні шляхи реалізації його педагогічних поглядів у практиці вітчизняних навчальних закладів, як-от: власна викладацька та просвітницька діяльність педагога; навчально-виховний процес в освітніх установах СРСР та сучасної України.

На особливу увагу сучасних дослідників та педагогів-практиків заслуговує розроблена Юрієм Петровичем система підготовки вчителів. Підносячи роль учителя як центральної фігури в організації навчального процесу, він сформулював чіткі вимоги

стосовно фахової підготовки майбутніх вчителів, їх методичних умінь і навичок, професійної майстерності. Так, Ю. Ступак вважав, що підвищення рівня педагогічної майстерності вчителя, а відтак й ефективності навчання, полягає в забезпеченні дослідницького підходу до вивчення різних дисциплін. Учений наголошував, що школи повинні не тільки надавати учням певний рівень знань, але й формувати в них відповідні компетентності, розвивати допитливість, сміливість, упевненість, незалежність, винахідливість, терпіння, виховувати активних дослідників довколишнього світу.

Необхідно зазначити, що Юрій Петрович солідаризувався з відомим українським просвітником О. Духновичем, вважаючи, що «справжнім, повноцінним учителем може бути не той, хто зобов'язаний іти на роботу, а той хто працює задля спільної справи, працює охоче та з захопленням» [7].

Ю. Ступак стояв на позиціях необхідності модернізації вітчизняної освітньої системи в напрямі її демократизації, коли вчитель чи викладач постає не тільки в ролі наставника та ревізора, а, перш за все, – співрозмовника на паритетних началах, консультанта, який сприяє самоосвіті та самореалізації своїх вихованців, формуванню їхньої активної життєвої позиції. Педагог-практик провадив активну навчальну та виховну роботу зі студентами, застосовував творчий підхід до викладацької діяльності. Так, аналіз архівних матеріалів [2] засвідчує, що Юрій Петрович систематично організовував зустрічі викладачів та студентів із фахівцями з різних сфер життєдіяльності: видатними земляками, педагогами, письменниками, художниками, редакторами провідних періодичних видань, забезпечуючи прикладну спрямованість їхнім теоретичним знанням та реалізації наукових прагнень.

Колеги Ю. Ступака засвідчували, що він був викладачем «винятково вимогливим», проте шанованим вихованцями та уважним до них. Навіть складний іспит для викладача і студента часто перетворювався «на гарячу співбесіду двох однаково захоплених у літературу людей – бубалого і зовсім ще юного початківця в науці» завдяки можливості для останнього самостійно обрати тему запитання. Талановитих вихованців, у відповідях яких «майнула іскорка», Юрій Петрович спонукав до подальших наукових пошуків та знахідок (зокрема, шляхом опублікування результатів своїх досліджень у методичних журналах, їх презентації на конференціях та участі у міжвузівських конкурсах) [5]. Багато вчителів Сумщини вважали себе учнями доцента Ю. Ступака, адже «у нього вони

запозичили не лише знання, а й потяг до творчих шукань» [1, арк. 11].

В основі діяльності Ю. Ступака як вченого та педагога було покладено не тільки ідеї демократизму, але й гуманізму та народності, що, перш за все, передбачало надання національного характеру змісту освіти шляхом вивчення рідної мови, фольклору, вітчизняної культури, історії, мистецтва, засвоєння духовних цінностей та ідеалів українського народу. Відзначимо, що педагогічні ідеї Юрія Петровича щодо національного та гуманістичного спрямування навчально-виховного процесу, розвивальних можливостей освіти не втратили своєї актуальності в сучасних умовах реформування системи шкільництва в Україні.

Перші думки про «цілющі корені» народних поглядів на виховання молодого покоління знаходимо вже в ранніх працях вченого. У низці розвідок кінця 30-х років ХХ століття, присвячених творчості Т. Шевченка («Щоденник Т. Г. Шевченка», «На могилі Шевченка», «Книги обласних видавництв про Шевченка»), він підкреслював увагу Кобзаря до народних педагогічних джерел. Захоплення етнопедагогічною проблематикою привело сумського дослідника до виокремлення та вивчення саме цих аспектів у педагогічних поглядах діячів минулого. Так, його стаття «Педагогічні погляди О. В. Духновича», надрукована у 1956 році у всесоюзному фаховому журналі «Радянська педагогіка» та майже одночасно опублікована у вигляді окремого видання у Братиславі (Словаччина), стала однією з перших вітчизняних праць, присвячених закарпатському Будителю, в якій детально висвітлювалися погляди вченого на освіту й виховання. Ю. Ступак підкреслював особливу увагу, яку звертав О. Духнович до питань народної педагогіки, справедливо вважаючи її могутнім засобом виховання у молоді патріотизму, любові до рідної землі, поваги до батьків, всебічного розвитку розумових здібностей, уваги та пам'яті [7].

Цінність висновків, до яких дійшов Юрій Петрович при аналізі педагогічної спадщини знаних діячів минулого, й сьогодні мають велике значення. Останні десятиріччя незалежного існування української школи стали переможними для активного розвитку ідей народної педагогіки. Велика кількість ґрунтовних наукових досліджень, активна співпраця вчених різних спеціальностей з кожним днем наповнюють новим змістом саме поняття «народна педагогіка», що наглядно демонструє справедливість ступаківських міркувань про необхідність її відродження на рівні з народною медициною, народною метеорологією, народним мистецтвом [8].

Характерною рисою етнопедагогічних

праць Ю. Ступака був тісний зв'язок питань розвитку усної народної творчості, суто літературознавчих знахідок та педагогічного досвіду. Вчений вважав, що народнопоетична творчість – це та основа, на якій базується формування життєвих ідеалів, розвиток творчих можливостей людини у всіх сферах діяльності. Під час вивчення фольклору відкриваються широкі можливості для усвідомлення духовного прогресу людства, розуміння краси і сили мистецтва слова, формування елементів історичної пам'яті та зміцнення зв'язку з загальнонаціональними культурними надбаннями.

Питання використання народної педагогіки у навчально-виховному процесі Ю. Ступак тісно пов'язував з широким ужитком фольклору в родині, школі та ширше – у всьому соціальному середовищі, що оточує дитину змалечку. Вкрай необхідними для впровадження в сучасній українській школі є погляди вченого на роль усної народної творчості у процесі становлення національно свідомого підростаючого покоління. Саме фольклор, вважав педагог, покликаний виховувати в молоді любов до своєї Батьківщини, почуття обов'язку, бажання приносити користь державі й народу.

Більшість педагогічних робіт вченого присвячено дослідженню впливу фольклорних творів різних жанрів на дітей молодшого та середнього віку. Саме в контексті цієї проблематики Юрій Петрович проводив широку агітаційну та пропагандистську роботу як голова секції літератури і мистецтва Сумського обласного відділення товариства «Знання», член президії правління і голова секції етнографії, фольклору і письменності обласної організації товариства охорони пам'ятників історії та культури, лектор Сумського міського університету культури.

У сучасному українському освітньому просторі народно педагогічні ідеї активно вивчаються й популяризуються. Елементи народознавства та етнопедагогіки представлено в загальноосвітній школі на уроках з більшості предметів, у позакласній та позашкільній роботі та роботі з батьками; фольклорні твори різного жанру включено до шкільних програм з української та зарубіжної літератури.

Етнопедагогіка є однією з основних структурних складових теоретичної професійно-педагогічної підготовки у вищих навчальних закладах. У вищій школі першокурсники гуманітарних спеціальностей починають своє знайомство зі світом великої науки саме з фольклору. Крім обов'язкових предметів «Фольклор», «Усна народна творчість» тощо студенти мають змогу поглибити свої знання під час

прослуховування численних спецкурсів та проведення тематичних спецсеминарів.

Погодимося з вітчизняною дослідницею О. Семеног [6], що на сучасному етапі фольклорна підготовка в університеті характеризується інтегрованістю, взаємозв'язком усіх компонентів (навчальних дисциплін, навчальних і педагогічних практик, науково-дослідної роботи), спрямованістю на досягнення мети – розвитку індивідуальності, особистості студента як майбутнього вчителя-вихователя і дослідника.

Зокрема, в курсі усної народної творчості здійснюється підготовка студентської молоді до майбутньої фольклорно-краєзнавчої роботи. Майбутній учитель повинен мати уявлення про історію, пам'ятки культури, фольклорні традиції відповідного регіону, діяльність основних центрів науково-дослідницької роботи з фольклору (Інституту фольклористики, мистецтвознавства та етнології, відповідних кафедр у вищих навчальних закладах України та науково-дослідницьких лабораторій).

Так, в Уманському державному педагогічному університеті імені Т. Г. Тичини працює науково-дослідна лабораторія «Етнологія Черкаського краю», в межах якої студенти знайомляться з діяльністю автентичних народних колективів, стають організаторами фольклорних свят, проводять Всеукраїнські народознавчі заходи. У Глухівському державному педагогічному університеті імені О. Довженка координуюча функція з фольклорного краєзнавства належить науково-дослідній лабораторії з формування національно-мовної особистості майбутнього вчителя української мови і літератури. Серед важливих аспектів роботи лабораторії – накопичення, архівація польових матеріалів як основи навчально-методичної роботи, формування фондозбереження за жанрово-регіональним принципом, укладання текстових і звукових баз даних за жанрово-топографічним принципом [6].

Важливою складовою професійної підготовки вчителів-філологів на сучасному етапі є фольклорна практика, покликана розширювати уявлення студентів про роль фольклору в житті народу, динаміку розвитку мистецтва рідного слова, формувати вміння доцільно користуватися фольклорним мовленням, розуміти його естетичне забарвлення, психологічний ефект і на цій основі виробляти мовне чуття, мовний смак, що вкрай необхідно для розвитку інтелекту, творчих здібностей, свободи мислення.

У Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка в останні декілька років викладалися спецкурси і спецсеминари з фольклору «Фольклористика

Сумщини» та з методики української та зарубіжної літератури «Формування творчих здібностей старшокласників засобами фольклору» тощо. Свідченням розвитку наукових традицій, закладених Юрієм Петровичем, стала робота наукової лабораторії «Українського фольклору», членами якої розробляється проблематика, започаткована вченим-ентузіастом. Своєю діяльністю вона фактично охопила студентів та викладачів різних спеціальностей не тільки базового вищого навчального закладу, але й інших навчальних закладів міста й області. До основних напрямів її роботи належить: організація та координація наукової діяльності викладачів та студентів, спрямованої на дослідження українського фольклору та його літературної і мовної рецепції; наукове і методичне забезпечення проведення фольклорної практики для студентів I курсу; курсових та дипломних робіт з фольклору; збирання і дослідження фольклору Сумської області [4]. В межах її роботи систематично виконуються прикладні наукові дослідження відповідної проблематики: «Український фольклор та фольклор національних меншин в умовах глобалізації», «Фольклор Слобожанщини і його рецепція в літературному дискурсі», «Фольклор Сумщини: сучасний стан і перспективи вивчення», «Фольклор Сумщини як джерело виховання та формування світогляду української молоді» тощо.

До основних наукових результатів, одержаних лабораторією за останні роки, відносимо наступні: розроблено концепцію видозмін сучасного українського фольклору під впливом глобалізаційних і крос-культурних процесів, простежено її регіональний аспект; узагальнено дані щодо стану фольклору національних меншин Сумщини, простежено ступінь його збереження, сучасні форми існування та типологічні видозміни; виявлено форми відбиття історичної пам'яті, народного світогляду, естетичних і етичних норм у зразках фольклору даного регіону; з'ясовано мовно-риторичні аспекти регіонального фольклорного дискурсу; простежено вплив українського фольклору на творчість українських і російських письменників, пов'язаних із Сумщиною [3].

У контексті визначення можливостей та напрямів реалізації педагогічних поглядів Ю. Ступака у практиці вітчизняних навчальних закладів на увагу заслуговує й історіографічний вектор його наукових студій (йому належить низка статей, присвячених відомим фольклористам та літературознавцям І. Абрамову, В. Горленку, Б. Грінченку, П. Мартиновичу, П. Охріменку, М. Рильському, М. Сумцову, їх внеску у вивчення

українського і, зокрема, сумського, фольклору). Тож логічним та природним виглядає подальша розробка ідей Юрія Петровича в роботі лабораторії українського фольклору (прикладом чого є розвідки «Регіональний фольклор як складова формування культурно-мовної особистості вчителя», «Народні пісні у записах Потебні та їх часова трансформація» тощо).

Тож доробок Ю. Ступака у сфері підготовки викладацьких кадрів, етнопедагогіки та фольклористики активно реалізується у практиці сьогодення, утворюючи могутній потенціал фольклору і народної педагогіки у справі освіти та виховання сучасного студентства, дозволяючи переносити елементи просвітницьких поглядів ученого безпосередньо у площину навчально-виховного процесу.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Таким чином, аналіз та узагальнення педагогічних поглядів та просвітницької діяльності Ю. Ступака дозволяють виокремити такі основні шляхи їх реалізації у практиці вітчизняних навчальних закладів, як: власна викладацька та просвітницька діяльність педагога; навчально-виховний процес в освітніх установах СРСР та сучасної України. Доведено, що педагогічні ідеї Юрія Петровича не втратили актуальності в сучасних умовах, адже загальна спрямованість вітчизняної освіти співзвучна головним думкам ученого про національну доміную в навчально-виховному процесі. Визначними цінностями у науково-педагогічній спадщині Ю. Ступака були українська національна школа, виховання молодого покоління на традиціях народної педагогіки, з активним зверненням до фольклорних і краєзнавчих джерел на всіх етапах становлення особистості.

Можемо виокремити низку сприятливих умов для подальшого поширення напрацювань Юрія Петровича у вітчизняній педагогічній реальності, до яких відносимо: актуалізацію процесів підвищення якості як загальної середньої, так і вищої освіти; потреби подальшого розвитку теорії й практики педагогічної майстерності викладача середньої і вищої школи; зростання вимог суспільства та громадськості до виховання молодого покоління у дусі патріотизму, пошани до рідної землі, її історії, фольклору; надання пріоритетного значення національному вихованню засобами літератури та мистецтва.

Вважаємо, що погляди вченого заслуговують на системне впровадження у практику родинного та шкільного виховання молоді в нових соціокультурних умовах ХХІ століття. На рівні навчальних закладів цілком реальним бачиться можливість збагачення змісту педагогічних дисциплін ідеями

Ю. Ступака про роль народної педагогіки, фольклору і краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі та розробки спецкурсів і спецсеминарів на основі узагальнення досвіду українського вченого.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів актуалізації педагогічних поглядів дослідника. Предметом уваги подальших наукових розвідок може бути використання його напрацювань у галузі викладання дитячої літератури та її ролі у вихованні дітей різного шкільного віку.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Державний архів Сумської області. – Ф. Р-7443. – Оп. 1. – Спр. 226. – Арк. 11.
2. Державний архів Сумської області. – Ф. Р-7443. – Оп. 1. – Спр. 227. – Арк. 12–19, 28.
3. Інформація про наукову та науково-технічну діяльність Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка за 2014 рік. – Суми, 2015. – 87 с.
4. Інформація про наукову та науково-технічну діяльність Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка за 2015 рік. – Суми, 2016. – 107 с.
5. Скорик О. Він дарує знання / О. Скорик, П. Гаврилов // Ленінська правда. – 1965. – 21 березня.
6. Семенов О. Український фольклор: навчальний посібник / О. Семенов. – Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. – 254 с.
7. Ступак Ю. П. Педагогические взгляды А. В. Духновича / Ю. П. Ступак // Советская педагогика. – 1956. – № 5. – С. 68–77.
8. Ступак Ю. П. Фольклор і педагогіка / Ю. П. Ступак // Народна творчість та етнографія. – 1960. – № 3. – С. 135–144.

REFERENCES

1. State Archives of Sumy Region. – F. 7443. – D. 1. – F. 226.
2. State Archives of Sumy Region. – F. 7443. – D. 1. – F. 227.
3. *Informatsia pro naukovu ta naukovo-tehnichnu diyalnist Sumskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni A. S. Makarenka za 2014 rik* (2015) [Information on research and technical activity of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko]. Sumy.
4. *Informatsia pro naukovu ta naukovo-tehnichnu diyalnist Sumskogo derzhavnogo pedagogichnogo universytetu imeni A. S. Makarenka za 2015 rik*. [Information on research and technical activity of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko]. Sumy.
5. Skoryk, O. (1965). *Vin darue znannia* [It gives knowledge]. Kyiv.
6. Semenog, O. (2004). *Ukrainskyi folklor: navchalnyi posibnyk*. [Ukrainian folklore: manual]. Ghykhyiv.
7. Stupak, Yu. P. (1956). *Pedagogicheskie vzgliady A. V. Duhnovicha* [Pedagogical ideas of A. V. Duhnovich]. Kyiv.
8. Stupak, Yu. P. (1960). *Folklor i pedagogika* [Folklore and Pedagogy]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПОХІЛЬКО Олена Вікторівна – аспірантка кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: історія педагогіки, педагогічне краєзнавство.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

POKHILKO Olena Viktorivna – PhD candidate at the Chair of Pedagogy of Sumy State Pedagogical University named after Makarenko.

Circle of scientific interests: history of pedagogy, pedagogical studies.